

Teologia pastoralna. Red. R. Kamiński. T. 1: *Teologia pastoralna fundamentalna*. Lublin: Atla 2 2000 ss. 448; T. 2: *Teologia pastoralna szczegółowa*. Lublin: Atla 2 2002 ss. 660.

Kontekst współczesnego życia chrześcijańskiego i duszpasterstwa nacechowany jest niespotykaną dotąd dynamiką zmian. Sytuacja niejednokrotnie wymusza na praktykach działalności pastoralnej szybkie decyzje i konkretne rozwiązania pojawiających się problemów. Nie zawsze, niestety, jest czas na pogłębioną refleksję i teologiczne uzasadnienie wprowadzanych zmian w duszpasterstwie. Na szczęście duszpasterzom, katechetom, a także świeckim liderom grup religijnych przychodzi z pomocą teologia pastoralna, której zadaniem jest m.in. krytyczna analiza aktualnej sytuacji duszpasterskiej. Tylko teologicznie pogłębiona teoria jest w stanie ustrzec działalność zbawczą Kościoła przed błędami, dezintegracją i anarchią.

---

⁷ В. Ж д а н. *Розвитк Пасторального Богослов'я в Українському католицькому Університеті* s. 2-10 (mps).

Teologia praktyczna jest dyscypliną dynamiczną, gdyż jej przedmiotem jest działalność zbawcza Kościoła w aktualnych uwarunkowaniach. Cel działalności pastoralnej został wyznaczony przez Jezusa Chrystusa i pozostaje zawsze ten sam. Natomiast zmieniające się uwarunkowania społeczno-kulturowe działalności kościelnej stanowią podstawę podejmowania nowych poszukiwań, mających na celu udoskonalenie duszpasterstwa. Ten cel przyświecał także Autorom recenzowanego dzieła¹, które wpisuje się w znaczący dorobek polskich teologów pastoralistów². Dwutomowy podręcznik teologii pastoralnej, przygotowany pod redakcją znanego teologa pastoralisty – ks. prof. dra hab. Ryszarda Kamińskiego³, chociaż jest owocem rodzimej myśli teologicznej, nie odcina się, lecz koresponduje z adekwatnym dorobkiem współczesnych teologów pastoralistów europejskich⁴.

Podręcznik składa się z dwóch części: teologii pastoralnej fundamentalnej i teologii pastoralnej szczegółowej. Każda z części została opracowana w odrębnym tomie. Tom pierwszy obok zagadnień wprowadzających i historycznych (rozd. I i II) obejmuje zagadnienia z zakresu kryteriologii, tj. kwestie dotyczące istoty i posłannictwa Kościoła oraz urzeczywistniania się Kościoła dzisiaj (rozd. III i IV), z zakresu kairologii, tzn. kwestie znaków czasu oraz stosunku Kościoła do świata (rozd. V i VI), oraz prakseologii, a więc podmiotu duszpasterstwa i duszpasterstwa jako działalności zorganizowanej (rozd. VIII i IX). Ponadto zagadnienia pra-

---

¹ Podręcznik powstał z inicjatywy pracowników specjalizacji teologii pastoralnej KUL przy współpracy teologów z innych ośrodków w Polsce. W tworzeniu obu tomów wzięło udział w sumie 27 autorów: R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski, A. Baczyński, S. Bielecki, R. Bieleń, B. Drożdż, J. J. Janicki, A. Kaczor, M. Kalinowski, J. Kochański, M. Marczewski, B. Mierzwiński, J. Mikołajec, M. Ostrowski, S. Pamuła, W. Piwowarski, A. Przybecki, M. Rusecki, G. Siwek, K. Święs, A. Tomkiewicz, J. Wal, J. Wilk, H. Wrońska, M. Zając, A. Żądło.

² Zob. F. B l a c h n i c k i. *Teologia pastoralna ogólna*. Cz. 1-2. Lublin: Mała Poligrafia KUL 1970-1971; A. Z u b e r b i e r. *Materiały do teorii teologii praktycznej*. Warszawa: ATK 1974; F. W o r o n o w s k i. *Zarys teologii pastoralnej*. T. 1-3. Warszawa: Wydawnictwo Sióstr Loretanek 1984-1988; R. K a m i ń s k i. *Wprowadzenie do teologii pastoralnej*. Lublin: RWKUL 1992; A. M i s i a s z e k. *Teologia pastoralna*. Gdańsk 1994.

³ Zob. jego publikacje: *Przynależność do parafii katolickiej*. Lublin: RWKUL 1987; *Wprowadzenie do teologii pastoralnej*. Lublin: RWKUL 1992, Kraków: „M” 2001; *Duszpasterstwo w społeczeństwie pluralistycznym*. Lublin: Atla 2 1997; *Duszpasterstwo specjalne*. (Red. wraz z B. Drożdż). Lublin: Atla 2 1998.

⁴ Zob. *Handbuch der Pastoraltheologie. Praktische Theologie der Kirche in ihrer Gegenwart*. Hrsg. von F. X. Arnold, F. Klostermann, K. Rahner, V. Schurr, L. M. Weber. Bd. 1-5. Freiburg im Br.: Herder 1964-1972; F. K l o s t e r m a n n, R. Z e r f a B. *Praktische Theologie heute*. München: Kaiser, Mainz: Matthias-Grünewald 1974; P. M. Z u l e h n e r. *Pastoraltheologie*. Bd. 1-4. Düsseldorf: Patmos 1989-1990; J. M ü l l e r. *Pastoraltheologie. Ein Handbuch für Studium und Seelsorge*. Graz: Styria 1993; S. K n o b l o c h. *Praktische Theologie. Ein Lehrbuch für Studium und Pastoral*. Freiburg im Br.: Herder 1996; *Handbuch Praktische Theologie*. Hrsg. von H. Haslinger. Bd. 1-2. Mainz: Matthias-Grünewald 1999-2000; D. B o u r g e o i s. *Duszpasterstwo Kościoła*. Poznań: Pallottinum 2001.

kseologiczne zostały poprzedzone opracowaniem teologicznych podstaw duszpasterstwa (rozdz. VII).

Drugi tom podręcznika obejmuje tematykę wchodzącą w zakres teologii pastoralnej szczegółowej. Jest to tematyka związana z realizacją praktycznej działalności Kościoła w świecie współczesnym. W drugim tomie zostały zatem przedstawione problemy parafii, dekanatu, dużego miasta i diecezji jako miejsc realizacji posługi duszpasterskiej (rozdz. I i II). Wiele miejsca poświęcono duszpasterstwu zwykłemu i nadzwyczajnemu (rozdz. III i IV). Istotnymi sektorami działalności zbawczej Kościoła w Polsce jest duszpasterstwo rodzin (rozdz. V), posługa charytatywna Kościoła (rozdz. VI) oraz apostołat społeczny katolików świeckich (rozdz. VII). Coraz większego znaczenia nabiera w aktualnych uwarunkowaniach naszego kraju duszpasterstwo indywidualne (rozdz. VIII). Warto ponadto zaznaczyć, że tom drugi zawiera obszerny zestaw literatury przedmiotu (s. 627-646) oraz spis treści w języku niemieckim.

Recenzowane dzieło ma wiele walorów. Pierwszym z nich jest interesująca prezentacja teologii pastoralnej jako samodzielnej dyscypliny teologicznej, której przedmiotem jest zbawcza działalność Kościoła w kontekście współczesności. Refleksja nad aktualną działalnością Kościoła wymaga umiejętnego korzystania z tradycyjnych źródeł teologii oraz z wiedzy o współczesnych uwarunkowaniach działalności zbawczej Kościoła. Dlatego teologia pastoralna korzysta zarówno z Objawienia Bożego, jak i z doświadczenia osób i wspólnot chrześcijańskich (s. 12). Dynamiczny przedmiot teologii pastoralnej wymaga zastosowania wielu metod badawczych, ściśle określonych na poszczególnych etapach postępowania badawczego, a także odpowiedniego współdziałania teologii pastoralnej z innymi dyscyplinami naukowymi. Gruntowne opracowanie powyższych zagadnień przez R. Kamińskiego sprawia, że recenzowany podręcznik znacząco przyczynia się do wyjaśnienia statusu naukowego i metodologicznego teologii pastoralnej. Należy zaznaczyć, że ten aspekt dyscypliny był na gruncie polskiej myśli teologicznej dotychczas najslabiej opracowany. Widać to choćby na przykładzie książki *Status naukowy teologii pastoralnej*⁵, w której wielu autorów obficie korzystało z opracowania pierwszego tomu recenzowanego podręcznika. Natomiast artykuł o metodzie teologii pastoralnej autorstwa ks. J. Mikołajca zamieszczony we wspomnianej wyżej książce jest wprost echem tego, co znajduje się na ten temat w podręczniku.

Dużym walorem omawianego dzieła jest gruntowność i wszechstronność opracowania teologii pastoralnej, która na gruncie polskim jest wciąż mało znana i rozumiana. W Polsce teologia pastoralna jest postrzegana przez wielu prezbiterów, o katolikach świeckich nie wspominając, nie jako dyscyplina naukowa, ale raczej jako zbiór rad i wskazań praktycznych dla proboszczów i wikariuszy parafialnych. Dlatego za cenne należy uznać rozdziały tomu pierwszego ukazujące w aspekcie pastoralnym istotę i posłannictwo Kościoła (s. 117-149) oraz jego urzeczywistnienie się nie tylko w parafii i diecezji, ale także w zrzeczeniach chrześcijańskich, w rodzinie oraz poprzez środki społecznego przekazu (s. 151-221). Tezę głoszącą,

---

⁵ Opole: Wydawnictwo Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego 2003.

że duszpasterstwo nie jest działalnością samej hierarchii, lecz całego Kościoła jako ludu Bożego, potwierdzają także rozdziały o teologicznych podstawach duszpasterstwa (s. 293-344) oraz o podmiocie duszpasterstwa (s. 345-421).

W omawianym podręczniku szczególną rangę nadano zagadnieniom znaków czasu oraz relacji Kościoła do świata (s. 223-292). Umiejętność rozpoznawania znaków czasu i ich teologicznej interpretacji nie może być dzisiaj zastrzeżona tylko dla strategów duszpasterstwa, lecz muszą ją posiadać świadomi swoich zadań apostołskich w świecie współczesnym katolicy świeccy i ich duszpasterze. Dynamiczne procesy społeczne oraz szybkie zmiany kulturowe domagają się nie cierpiących zwłoki interwencji pastoralnych. Nie można czekać na instrukcje od kompetentnych władz kościelnych, gdy waży się los życia lub śmierci choćby jednego człowieka. Chrystus ostrzegwał swoich uczniów, że „nie jest wolą Ojca [...], żeby zginęło jedno z tych małych” (Mt 18, 14). Dlatego cenne są refleksje na temat zagrożeń wiary i religijności chrześcijanina płynących ze strony świata, a zwłaszcza sekt i nowych ruchów pseudoreligijnych.

Za niezwykle cenne należy uznać wyeksponowanie w recenzowanym podręczniku aspektu prakseologicznego teologii pastoralnej. Wielu współczesnych teologów podkreśla, że teologia pastoralna jest nauką o działalności zbawczej Kościoła, ale działalności nie spontanicznej, lecz dobrze zorganizowanej (S. Hiltner, R. Zerfaß, M. Levebre, R. Marlé, N. Greinacher, N. Mette, K. Lehmann, A. Exeler, R. Rak, R. Kamiński). Próbę zastosowania osiągnięć współczesnej prakseologii do działalności duszpasterskiej znajdujemy w IX rozdziale pierwszego tomu podręcznika. Autor tego rozdziału zaznaczył, że skuteczne duszpasterzowanie wymaga dzisiaj znajomości nie tylko zasad teologicznych i uwarunkowań działalności zbawczej, lecz także zasad sprawnej organizacji (s. 423). Nie oznacza to jednak, że metody i techniki wypracowane na gruncie nauk świeckich mogą być w sposób dowolny i bezkrytycznie przenoszone na grunt teologii pastoralnej, która zawsze musi uwzględniać aspekt duchowy działalności zbawczej Kościoła. Uwzględniając powyższe zastrzeżenia, Autor przedstawił relacje zachodzące między teorią i praktyką pastoralną, istotne elementy realizacji funkcji kierowniczej na szczeblu diecezjalnym i parafialnym oraz etapy działalności zorganizowanej.

Realizacja praktycznej działalności Kościoła jest uwarunkowana wieloma czynnikami, a szczególnie miejscem i czasem. Odmienność uwarunkowań społeczno-kulturowych oraz sytuacji wewnątrzkościelnej w innych krajach sprawia, że mało sensowne wydaje się tłumaczenie podręczników obcojęzycznych, zwłaszcza z zakresu teologii pastoralnej. Podręcznik napisany pod redakcją R. Kamińskiego jest zakorzeniony w aktualnej rzeczywistości Kościoła w Polsce, co w dużej mierze decyduje o jego przydatności w edukacji i formacji rodzimego duchowieństwa i laikat. Przedstawiając szczegółowe dziedziny duszpasterstwa w drugim tomie recenzowanego podręcznika, Autorzy dobrze uchwycili specyfikę uwarunkowań, tradycji i doświadczeń Kościoła w Polsce. Podręcznik zawiera wiele treści uniwersalnych, często przejętych z doświadczeń Kościoła i refleksji teologów na Zachodzie, jednak o jego oryginalności świadczą opisane formy działalności zbawczej Kościoła wypracowane we wspólnotach chrześcijańskich nad Wisłą i Odrą.

Drugi tom recenzowanego podręcznika zawiera szerokie kompendium wiedzy na temat różnych form i rodzajów duszpasterstwa. Za szczególnie cenne jednak należy uznać całościowe opracowanie duszpasterstwa zwyczajnego (s. 131-308). Dzięki owocnej współpracy pięciu Autorów po raz pierwszy po Soborze Watykańskim II udało się uzyskać w Polsce gruntowne i ujednoczone opracowanie teologii i praktyki przepowiadania słowa Bożego, funkcji uświęcania i posługi pasterskiej. Dotychczas w polskiej refleksji pastoralnej często podejmowano powyższe zagadnienia, ale zawsze w odrębnych artykułach. W omawianym podręczniku czytelnik otrzymuje natomiast całościowy i aktualny obraz duszpasterstwa zwyczajnego.

Recenzowany podręcznik jest dziełem godnym czasu przełomu wieków, w jakim został opracowany. Przejdzie do historii jako dzieło zbierające osiągnięcia i mądrość pastoralistów polskich epoki posoborowej. Zapewne w przyszłości będą powstawać nowe dzieła pastoralne i nowe podręczniki, ponieważ teoria pastoralna, podobnie jak praktyka duszpasterska, nie może się zatrzymać w miejscu. Wydaje się jednak, że przez wiele najbliższych lat omawiany podręcznik będzie punktem odniesienia zarówno dla studentów teologii, jak też czynnie uprawiających tę dyscyplinę teologów.

Należy wyrazić nadzieję, że zagadnienia opracowane w recenzowanym podręczniku okażą się pomocne w zrozumieniu istoty, problematyki oraz specyfiki posoborowej teologii pastoralnej. Poszczególne zagadnienia zostały bowiem przedstawione w taki sposób, aby czytelnik podjął własną refleksję i trud osobistych poszukiwań odpowiedzi na pytania i problemy współczesnego Kościoła w Polsce. Wydaje się, że podręcznik powinien zaspokoić inspiracje badawcze oraz przyczynić się do pogłębienia wiedzy teologicznej i zaangażowania apostołskiego nie tylko studentów teologii, ale całego ludu Bożego w Polsce. Przewodniczący Komisji Duszpasterskiej Konferencji Episkopatu Polski abp Damian Zimoń w przedmowie do pierwszego tomu podręcznika wyraził nadzieję, że przyczyni się on nie tylko do pogłębienia formacji duszpasterskiej wszystkich zainteresowanych działalnością zbawczą Kościoła w Polsce, ale również pomoże w kształtowaniu tej działalności na wzór Chrystusa – Dobrego Pasterza (s. 10).

Obecnie Kościół urzeczywistnia się w kontekście dynamicznych zmian społecznych i kulturowych. Szybkie zmiany niewątpliwie nie ułatwiają życia duszpasterzom i zaangażowanym w apostołstwo katolikom świeckim, ale nie pozwalają też na uśpienie i bierność. Mądrość polega na wyprzedzeniu zachodzących zmian i przygotowaniu się na pojawiające się wyzwania. Wydaje się, że recenzowany podręcznik spełni swoje zadanie, jeśli przyczyni się do interioryzacji powyższej zasady zarówno przez teoretyków, jak i praktyków duszpasterstwa w Polsce.

Ks. Wiesław Przygoda